

FATABUREN 1967

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1967

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1967

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Ivar Hægströms Tryckeri AB 1967

Pärmens färgbild: Hagaberg på Svartsjölandets sydligaste udde. Detalj från målning av Emil Wallenstråle 1887. På den högra villans balkong står v. häradshövd. Eugène Westin, som bodde här på sommarnöje. Stället äges nu av hans barnbarn. Tavlan tillhör fil. dr Hans Hansson och hans maka Ingrid, född Westin.

Carl Fredrik Sundvalls projekt till Araslövs huvudbyggnad 1790

I arkivet på Ovesholm i Kristianstads län, Skåne, förvaras en osignerad ritning visande fasader och plan av en byggnad i italiensk stil och med rumsbenämningar och andra påskrifter på franska. Med en helt annan handstil har nedtill på detta ritningsblad antecknats: »Förslag till Ovesholm i ännu ej inom riket begagnad stil C. F. Sundvall 1792. Jämför brev av den 22.5.1792 till Carl Adam Wrangel.» Hittills saknas uppgift om arkitekten till Ovesholms huvudbyggnad, som grundlades år 1792.

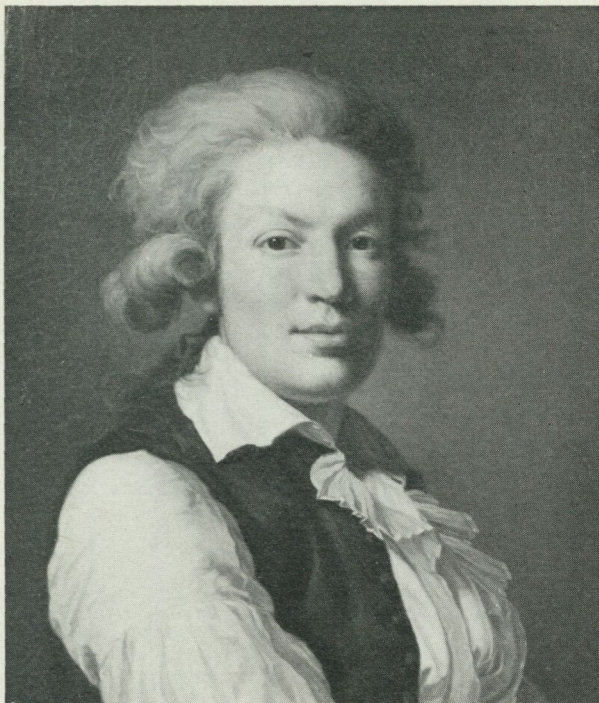
Inte bara slottet utan även samtliga byggnader på gården uppfördes av Ovesholms nydanare dåvarande landshövdingen i Kristianstads län, sedermera excellensen friherre Carl Adam Wrangel af Adinal (f. 1748, d. 1829). Han var en framstående jordbrukare och i likhet med Rutger Maclean på Svaneholm och Carl Georg Stjernswärd på Engeltofta indelade han sitt andra stora gods Araslöv efter skotskt mönster i »farmer», som utarrenderades. Wrangel uppförde boningshus på de flesta av Araslövs elva farmer avpassade till de »ståndspersoner», som han önskade såsom arrendatorer i stället för bönder; flertalet var officerare.

Den nuvarande huvudbyggnaden på Araslöv påbörjades av Wrangel år 1807 och uppfördes som envåning för

att 1833 av sonen Henning byggas om till tvåvåning¹, varpå 1846—48 en tredje våning tillbyggdes.²

Det är Hans H. von Schwerin som i sin doktorsavhandling 1932, Skånska herrgårdar efter Roskildefreden, antagit att den här nämnda ritningen skulle ha varit ett förslag till Ovesholms nybyggnad gjort av C. F. Sundvall. Till stöd härför åberopar von Schwerin två brev från Rom skrivna av Sundvall 24/3 och 14/4 1790 till Carl Adam Wrangel och förvarade i Ovesholms arkiv. von Schwerin drar den slutsatsen att Sundvalls förslag refuserats, eftersom det inte finns den minsta likhet mellan denna ritning och Ovesholms byggnad av 1792, avbildad i U. Thersners Skånska Utsigter, 1817, som visar en byggnad i två våningar under brutet tegeltak av renaste svenska 1700-talstyp. Det är denna byggnad som ännu finns kvar men påbyggd 1857 med en tredje våning.

På tal om Araslöv förmodar von Schwerin i sin ovan nämnda avhandling att Sundvall skulle ha ritat huvudbyggnaden där av år 1807, och citerar ett tredje brev i Ovesholms arkiv som stöd för denna förmodan, ett ofullständigt brev, även det på franska men utan underskrift eller datum; brevskrivaren rekommenderar emellertid Sundvall varmt såsom arkitekt

I. Carl Fredrik Sundvall, f. 1754, d. 1831. Oljemålning 1786 av A. U. Wertmüller. Konstakademien, Stockholm.
Foto SPA.

till ett projekterat mindre lanthus på Araslöv.

von Schwerin har förbisett att i dessa brev, av vilka fyra är under-tecknade av Sundvall och ett utan underskrift, inte ett ord nämnes om Ovesholm, det är aldrig tal om annat än Araslöv. Dessutom kan inte mer än ett av breven, Sundvalls sista, skrivet i Stockholm den 22/5 1792, vara ställt till Carl Adam Wrangel, emedan de andra är skrivna till en i Genua bosatt person och det första av dem kallar adressaten "Mon Général" och C. A. Wrangels högsta militära titel var kapten. Därtill skriver Sundvall på ett ställe om »ce petit dessein de maison de campagne pour Monsieur votre neveu». Dessa brev måste vara ställda till C. A. Wrangels farbroder,

generalen friherre Georg Gustaf Wrangel af Adinal (f. 1728, d. 1795 i Livorno), Sveriges envoyé i Italien 1789—1793. Han är känd som »Brännvins-Wrangeln», för det var han som ingav Gustav III idén om den regala brännvinsbränningen. Genom studier i denne Wrangels arkiv har jag kunnat konstatera, att det är hans handstil i tillägget utan underskrift i marginalen till Sundvalls brev från Rom den 14/4 1790.³

Fyra av de ovan nämnda breven förvaras alltjämt i Ovesholms arkiv, medan det femte, som är skrivet av Sundvall i Rom den 3 mars 1790, tillsammans med huvuddelen av Ovesholmsarkivet sedan 1951 är deponeerat i Uppsala universitetsbibliotek.⁴ Detta brev är det första som Sundvall skrev till general Wrangel, och det har sänts tillsammans med den här behandlade ritningen och kommenterar dess planlösning. Dessutom talar brevet om, vem som rekommenderat Sundvall till generalen och alltså skrivit det ofullständiga brevet, vilket av innehållet att döma är det tidigaste i denna lilla serie: »Monsieur Grundel», d. v. s. medaljören Lars Grundel (f. 1750, d. 1836), som just var i Rom åren 1782—1795 med kungligt understöd; han blev 1799 Carl Gustaf Fehrmans efterträdare som gravör vid Kungl. Myntverket.

Här följer de omnämnda breven i översättning och i kronologisk ordning.

Herr General!

Det förtroende Herr Generalen haft älskvärdheten visa mig från den stund jag hade äran att få göra Herr Generalens bekantskap, fyller mig med den djupaste tacksamhet och gör det till min

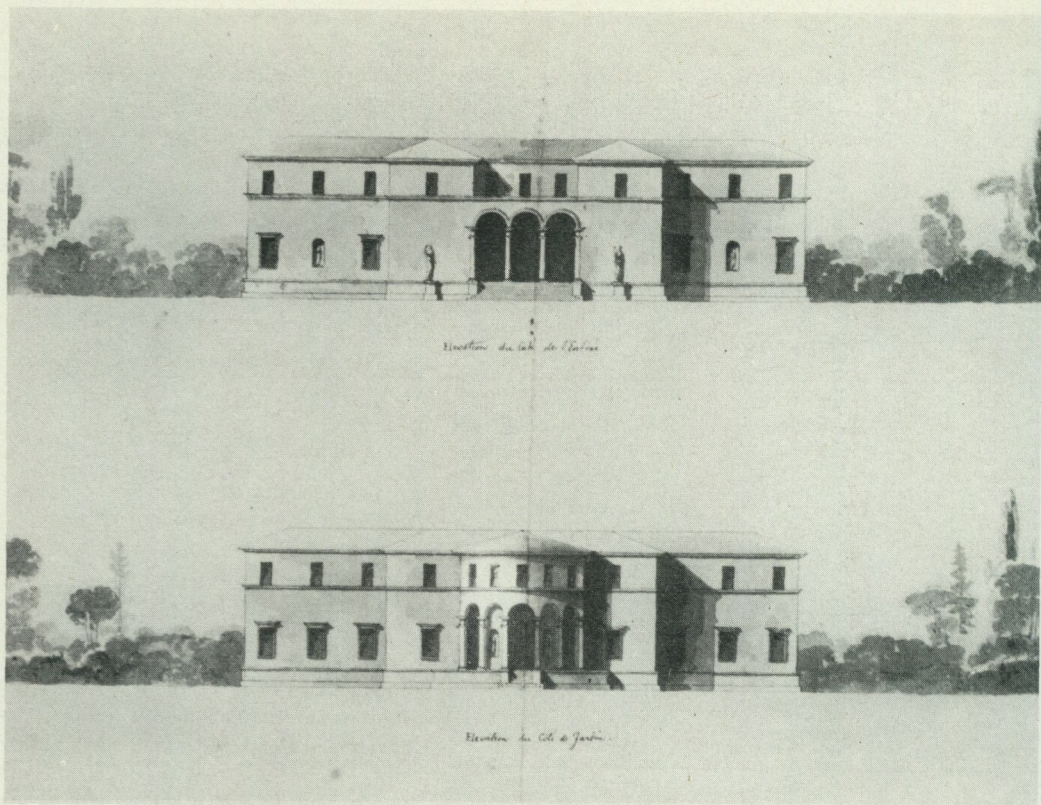
högsta önskan att visa mig detta värdig. Så fort jag haft äran att för Herr Generalen förklara motiven som bestämt mig i valet av arkitekt till ritningarna till det lilla lanthuset på Araslöv, smickrar jag mig med att det val jag gjort skall vinna Herr Generalens gillande, och fullkomligt motsvara Herr Generalens önsknings. Eftersom herr Desprez, Hagens arkitekt, inte längre är i Rom, har jag varit tvungen att tänka på någon annan, som har hans talang. Dessutom har jag gjort den reflexionen att man vore bäst betjänt med en arkitekt som, förutom att ha god smak, kände till icke blott den goda franska dispositionen av en bostad utan även den italienska magnificensen; och att han därtill förstod att tillämpa detta i överensstämmelse med vår ekonomi, våra vanor och i synnerhet vårt klimat. Utan att ha varit i Sverige skulle man förgäves försöka bli en god arkitekt där. Herr Sundvall, arkitekt och av konungen av Sverige understödd konstnär, äger alla de egenskaper, som äro nödvändiga för att lyckas väl med ett företag av denna natur: Han har mycket god smak; han har vistats 5 à 6 år i Paris, där han studerat hos skickliga lärare; han behärskar både antiken och den italienska stilen; och därtill kan han lägga talangen att veta, hur man skall tillämpa den italienska arkitekturen i vårt klimat, efter våra behov och enligt vår ekonomi. Sådan är Sundvall, vår landsman, som jag har äran att föreslå Herr Generalen såsom den enligt min mening ende som vore kapabel att vara Herr Generalen till verklig nytta. I det man väljer Sundvall får man även en icke obetydlig fördel, nämligen att Herr Sundvall på sin återresa till Sverige, inom sex månader kanske, eller senast om ett år, utan något besvär eller någon omväg kunde passera själva byggnadsplatsen och där lämna alla de instruktioner och upplysningar som herren till Araslöv skulle kunna önska. Vad beträff-

far den engelska parken är det omöjligt, Herr General, att göra någon som helst plan över den utan att vara på platsen; ty det är oregelbundenheterna och skiftningarna i terrängen och naturen, som ger konstnären motiven och inspirerar honom att använda dem på bästa sätt och som ingen karta utan att vara av en enorm storlek kan ge tillräckliga detaljer om. Vad det lilla lanthuset angår, skall Sundvall genast ta itu med det och så snart han . . .

Här slutar brevets tredje sida och fortsättningen fattas.

Herr Baron!

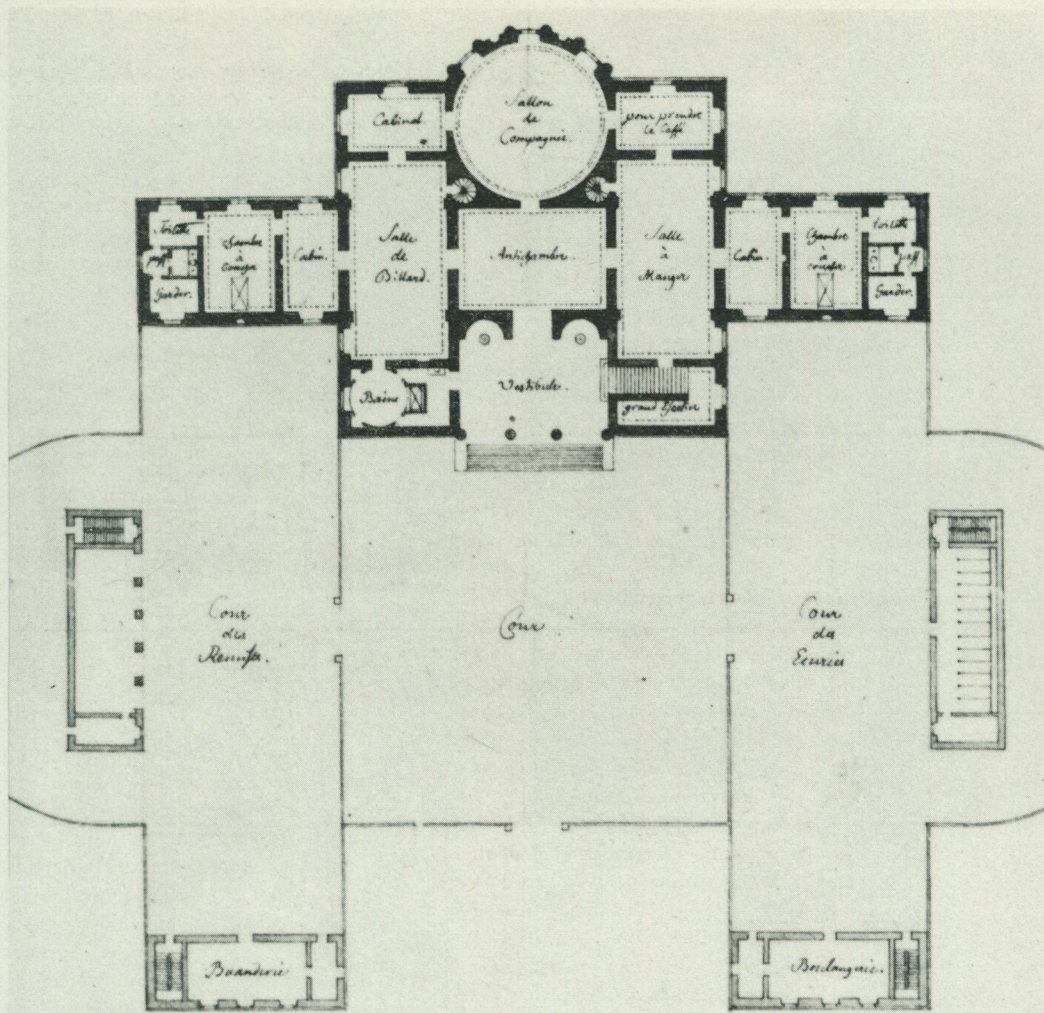
Slumpen som har sådan stor del i våra öden har varit mig synnerligen bevägen, ty sedan länge har jag, Herr Baron, hyst en önskan att få den äran att göra Herr Baronens bekantskap, och aldrig hade ett mer lyckosamt tillfälle kunnat erbjuda sig för att uppfylla min önskan. Eftersom jag sedan lång tid för en skicklig läromästare studerat arkitekturstilen sådan den i dag blomstrar i Frankrike, så har Herr Grundel genom att vända sig till mig med Herr Baronens kommission trott sig kunna tillfredsställa Herr Baronens önskan; jag har å min sida gjort allt vad jag kunnat för att göra mig värdig Herr Baronens uppmärksamhet och jag har härmed äran översända en liten skiss för att få veta, om den möjligen motsvarar den idé som Herr Baronen gjort sig om det blivande huset, och om jag efter denna skiss kan tänka mig göra ytterligare studier och renrita det hela. Jag har försökt att göra något som i någon mån avviker från det vanligaste för att finna en lyckad och tilltalande planlösning, naturligtvis utan att glömma att den måste vara bekväm. För att ge fasaderna ett intryck av höjd har jag använt mig av kolonner, som uppbära valvbågar, för att likna den italienska stilen, och i övrigt avstått från alla onödiga ornament för att därigenom låta

2. Sundvalls första förslag till Araslövs huvudbyggnad, ritat i Rom 1790. Överst gårdsfasaden, underst trädgårdsfasaden.
Foto Nord. mus.

arkitekturen tala utan andra hjälpmedel än goda proportioner. Denna lilla ritning kommer att bättre förklara för Herr Baronen min idé än en aldrig så mångordig förklaring, och jag anser det endast behövt att säga att souterrainvåningen kan få ljus genom små öppningar i fotlisten; man skulle kanske kunna göra en terrass ovan vestibulen för att där kunna njuta av den varma årstiden och placera blomsterurnor m.m. Jag har sett mycket trevliga sådana arrangemang i Paris, och Chevalier S:t Etiennes berömda cement tycks ju vara synnerligen lämpligt för ett sådant önskemål. Förrummet skulle bli två våningar högt och upplyses av tre fönster upptill åt terrassidan och genom ett öppet valv i nedre planet mot vestibulen. Gästrum tänker jag mig i

mellanvåningen ovanför sällsamt rummen; och i flyglarna ovanför herrns och fruns rumssviter finns det tillräckligt med rum för att härbärgera husets barn, guvernanter, informatorer etc. Om man tänker sig att salongen är 30 fot i diameter skulle byggnaden bli 150 fot lång, något som kanske kan förefalla väl stort, men så snart man inte vill göra huset i flera våningar är man tvungen att sträcka ut det för att få plats med de behövligen rummen. Detta har emellertid den fördelen att byggnaden framträder bättre och man tror att den är större än den i verkligheten är. På ingenjörens lilla carta har man dragit upp olika riktlinjer, som alla peka mot ett centrum, där man troligen tänker uppföra huvudbyggnaden, vilket förefaller vara en vac-

3. Planen till byggnaden å vidstående sida. Observera badrummet t.v. om vestibulen.
Foto Nord. mus.

ker utsiktsplats, vilket är skälet till att jag tänkt mig att göra en rund salong för att därigenom bäst kunna njuta av ett så fördelaktigt läge. Se där, Herr Baron, det jag tycker är det väsentligaste att observera; detta lilla projekt hoppas jag kommer att vinna mycket på att man studerar det och kanske gör några mindre ändringar. Jag ber Herr Baronen att godhetsfullt markera för mig vad Herr Baronen skulle kunna önska sig annorlunda, så att jag kan äg-

na min uppmärksamhet däråt. Det enda som bekymrar mig är att min vistelse här kanske bara varar ännu en kort tid, min morbror, baron Adelcrantz, påpekar för mig i alla sina brev att jag måste tänka på att lämna Rom i april eller maj för att inställa mig i Sverige. Detta gör att jag planerar att resa till Neapel innan dess. Allt detta får emellertid bero på omständigheterna. Så snart Herr Baron gör mig den äran att lämna mig ett svar, kommer jag genast att sätta

igång med mitt uppdrag, och det skulle vara mig en glädje och en ära att kunna vara till nytta för en så välkänd och förnämlig landsman. Det är med dessa känslor jag har äran vara Herr Baronens ödmjuke och lydige tjänare
Sundvall.

Rom den 3 Mars 1790

Herr Baron!

Jag mottog i går det brev Herr Baronen gjort mig den äran att skriva och det är inte utan sorg jag erfar att Herr Baronen ingalunda tycker om den skiss, som jag översänt. Jag skulle vara för-
tvivlad över att göra något som Herr Baronen inte vore fullkomligt nöjd med; således skall jag göra nya ansträngningar för att söka få fram en plan, som innefattar flera rum och mera motsvarar, vad Herr Baronens synes önska. Under tiden tillåt mig, Herr Baron, att plädера till förmån för min skiss och svara på de anmärkningar som Herr Baronen gjort till mig om denna. Jag tror mig ha förklarat i brevet, som medföljde skissen, att förrummet upptager två våningar och är upplyst av tre fönster i den övre delen och genom en stor öppning i bottenvåningen. Den runda salongen med sina tre fönster får utan tve-
vel tillräckligt ljus, men det är Herr Baronens anmärkning om matsalen och biljardsalen, som ger mig något att tänka på. Dessa båda stora rum kanske inte får tillräckligt med ljus genom två fönster. Beträffande betjänten och kammarjungfrun och tjänstefolket, så hade jag tänkt logera dem i entresolen. Eftersom jag vid komponerandet av denna plan ingalunda glömt bort ordet ekonomi, så nödvändigt att känna till för en svensk arkitekt, så trodde jag mig böra draga in på toilettrum och boudoirer och andra rum för bekvämligheten och lyxen för att blott tänka på det nödvändiga, men jag skall korrigeras denna min sparsam-

hetsanda genom att göra en annan plan, och jag skall komma ihåg att damerna i Sverige ingalunda äro mindre eleganta, charmant och fordrande än Londons och Paris skönheter. Jag erkänner uppriktigt att min idé var att göra fasaderna med stor enkelhet, väl vetande att skulpturer och ornament hos oss ställer sig mycket dyra av ett enkelt skäl, det finns alltför få, som kan göra dem. De pauvra resurser, som man länge använt sig av för att fördärva en byggnad i stället för att berika den, utsprång, framskjutande väggpartier, blomstergirlander, vinlövsrankor etc., äro Gud ske lov komna ur bruk inom dagens goda arkitektur, och jag skulle ha lidit av att se en vacker list vanställd av dessa gräsligheter. Det är genom dessa en depraverad smaks ornament, som flertalet av Genuas palats äro överlastade och som gör dem dåliga i deras ögon som älskar antiken, och som inte låter sig förföras av enorma marmorblock och en procession av kolonner samt skulpturer använda utan förstånd och utan smak. På min väg från Paris till Rom passerade jag Genua och jag saknar inte den staden men glömmar den aldrig. Med all rätt är den berömd för sina palats, men man måste beundra dem utan att älska dem. Jag skulle med nöje återse staden än en gång, om min stjärna skulle leda mig dit, men jag fruktar storligen att den kortaste vägen kommer att bli den som bäst passar mina finanser. Jag lever ännu i osäkerhet om när min resa till Sverige kommer att äga rum; i väntan på mina order skall jag sysselsätta mig med denna lilla ritning till ett lant-
hus för Herr Baronens herr nevö, och jag kommer inte att spara vare sig möda eller omsorg för att försöka förtjäna Herr Baronens fulla gillande. Med utmärkt högaktning Herr Baronens ödmjuke och lydige tjänare
Rom den 24 Mars 1790.

C. Fr. Sundvall.

Herr Baron!

För ett par dagar sedan mottog jag Herr Baronens senaste brev, så älskvärt att jag är fylld av beundran och vördnad; eftersom jag just höll på att avsluta skissen, som jag har äran att översända i dag, var jag rädd att det bilagda brevet från Herr Baronens nevö skulle innehålla ändringar av det jag redan gjort, men jag hade tillfredsställelsen att se att allt han begär överensstämmer med den idé jag redan kommit till, och det återstår mig blott nu Herr Baronens godkännande för att jag skall sätta igång att närmare studera och göra upp detta projekt i stor skala. Som inledning till de förklaringar jag skall göra till denna skiss, hoppas jag Herr Baron tillåter mig göra en liten enkel anmärkning: det är att i konsten ingenting förefaller enklare än en redan färdig sak, men ofta är ingenting svårare än att göra den väl. Jag har försökt på olika sätt att finna en planlösning som överensstämmer med konstens regler och som ändå innehåller det antal rum, som Herr Baron önskade inkomponerade i planen; slutligen tror jag mig ha funnit lösningen, och se här de fördelar, som denna plan resulterat i, trappan börjar storslaget och för på ena sidan till herrarnas rumssvit och på den andra till damernas, och fastän den vid första ögonkastet synes sakna dagsljus, finns det säkra medel att lysa upp den utan att göra detta upptill; vid sidan av matsalen kan man försöka att under trappan placera en ganska stor skänk. Under denna trappa kommer man också ned till souterrainvåningen under förrummet. Matsalen och biljardsalen har tre fönster och till och med fyra, om man så vill. Förmak av alla sorter saknas inte, och de olika rummen äro tillräckligt varierande ifråga om storlek och form. Jag har för att få en stegrad accent av fasadens höjd gjort de tre rummen i fil, domestikens rum, boudoiren och det lilla kabinettet, endast

en våning höga också för att där ovanpå kunna placera en terrass, detta under den varma årstiden så behagliga arrangemang, som även i Sverige påminner oss om Italiens härliga klimat; för övrigt torde Herr Baron se vad de olika rummen avsetts till genom vad jag antecknat; och det återstår mig blott att be Herr Baronen göra sina anmärkningar härom och för mig markera, vad Herr Baron kan önska struket eller tillagt till min plan. Med djupaste vördnad har jag äran förbliwa Herr Baronens ödmjuka och lydige tjänare

Sundvall.

Rom den 14 april 1790.

Tillägg med annan handstil, som visat sig vara general Wrangels:

»Efter att noga ha granskat det hela, gillar jag mycket denna andra plan, och där kommer att finnas tillräckligt utrymme i entresolvåningarna. Det han säger om terrassen . . . [några oläsliga ord] . . . flyglarna av mindre höjd är mycket sant och används mycket här i Italien. Man omgiver dessa terrasser, som man på folkspråket kallar *loger*, här i landet oftast med en balustrad, något som pryder upp husen mycket. Var god behåll dessa skisser, min vän, för att bespara oss postavgifter. För att vinna tid ber jag i dag Sundvall att göra den stora planen.

Herr Baron!

Mitt namn är utan tvivel Herr Baron bekant genom de två små skisser, som jag gjorde i Rom och som skickades till Herr Baron genom Herr Baron de Wrangel i Genua för länge sedan. Genom resor och olika uppdrag i Paris för Salig Kungens räkning, min återresa till Sverige och flera andra oförutsedda omständigheter, har jag tills nu hindrats från nöjet att tänka på denna angelägenhet. Om Herr Baron inte redan har byggt huset efter ritningar av någon an-

nan arkitekt, erbjuder jag nu mina tjänster. Efter vår konungs död förutser jag att jag kommer att ha tid till alla uppdrag, som man begär av mig; ty konsten och konstnärerna i detta land har i honom förlorat en beskyddare och en kännare, som vi kanske aldrig mer får se. Vid min ankomst till Sverige i november förra året, blev jag genast engagerad av Salig Konungen, som beställde olika förslag av mig till Drottningholm, och han lovade mig lönen efter herr Rehn och befattningen som intendent över de kungliga byggnaderna, något som han aldrig hann verkställa, men Hertigen av Södermanland, som instruerats om detta löfte, har uppfyllt det nyligen i samband med konungens begravning, då kyrkan var dekorerad efter mina ritningar, vilka mycket behagade honom. Ritningarna och detaljerna i stor skala av den sista lilla skissen, som Herr Baronen haft älskvärdheten förklara kunna bli intressanta, är i en stil ännu okänd i Sverige, ty planen är ganska omfattande och planlösningen, som jag tror, ganska lyckad; jag fruktar allenast att Herr Baronen, trött på att vänta på den större skissen, har övergivit tanken på att vända sig till mig, men jag ber Herr Baronen vara övertygad om att det är helt och hållet mot min vilja som jag tvingats till denna inaktivitet, och att jag skulle vara ytterst angelägen att få göra mig ett namn genom att arbeta för en familj så frejdad i Sveriges historia som Herr Baronen. Det är med den djupaste vördnad som jag har den äran vara Herr Baronen ödmjukt och lydigt tjänare

Charles Fr. Sundvall.

Stockholm den 22 Maj 1792.

Av denna korrespondens framgår, att Sundvalls ritning aldrig varit tänkt för Ovesholm. Lika litet kan man förbinda den med det Araslöv, som Carl Adam Wrangel började uppföra 1807. Det troligaste är väl

att Sundvall aldrig hann med att närmare utarbeta sin ritning till Araslöv 1790. Adelcrantz hade i Stockholm anhållit om ett års förlängning av Sundvalls reseunderstöd, en ansökan som beviljades genom kungligt brev den 26 februari 1790. Sundvall reste sedan hem 1791 via Florens och andra norditalienska städer samt Paris.⁵

Anländ till Stockholm på hösten nämnda år fick han genast olika uppdrag att utföra vid Drottningholm och vann Gustav III:s bevågenhet.

Sundvall, som i Paris blivit god vän med den där bosatte svenske målaren Adolf Ulrik Wertmüller, skrev till denne från Stockholm den 24 december 1791:

Det är nära två månader sedan jag återkom till mitt fattiga fosterland... Du bad mig... att noga underrätta dig om det intryck, Sverige gjorde på mig vid återkomsten dit... Jag måste sålunda säga dig, att jag fann fattigdomen tydligt tecknad vid varje steg, jag tog från Malmö till Stockholm... Vid ankomsten till Stockholm möter man däremot en oerhörd lyx; man skulle kunna tro, att det härskade överflöd där, och i själva verket råder en fattigdom, var till man aldrig skådat maken... Sergell, Masreliers och Desprez äro de enda, som förtjäna något här, och de hava verkligen talang. Utan att smickra mig för mycket skulle jag se mig i stånd att utföra någonting bättre än härvarande herrar arkitekter, men det är icke nog med att jag själv är övertygad därom, det fordras att de, som hava pengar att bygga för, också äro det.⁶

Sundvall är ett vittne bland många andra om vilket slag för konstlivet i landet Gustav III:s död i mars 1792

blev. Den 3 juli detta år skriver han till vännen Wertmüller:

... Jag fick i uppdrag att utföra deko-
rationerna i kyrkan vid Konungens be-
gravning, vilket renderade mig fullmakt
som Kongl. Hofintendent med survi-
vance efter Herr Rehn. Under tiden upp-
bär jag ur byggnadskassan den blygsam-
ma summan av 350 rdr om året. Härtill
inskränker sig för ögonblicket mitt väl-
stånd. — En oförskämd och okunnig in-
trigmakare, som heter Wijnblad⁷ och
som ej sett annat än Sveaborgs klippor,
har så väl förstått att innästla sig i Över-
intendentsämbetet, att han för närvaran-
de leder det hela, står i spetsen för allt
och inom kort gör allt vad han vill. På
grund härav har varken jag eller min
morbror något att göra. Så skötas för
närvarande statens byggnadsföretag i
Sverige! Utan att vara egenkär kan jag
ej undgå att inse, att jag är den bästa
arkitekten i Stockholm, men det finns
blott Sergell och några andra, som för-
stå detta, hela återstoden av våra så kal-
lade kännare är lika klarsynta som mull-
vadar.⁸

För Sundvalls del inskränkte sig be-
ställningarna under hertig Carls re-
gentskap till inredningen av Gustav
III:s antikmuseum i Kungliga slottets
norra Logårdsflygel. Sedan Gustav
IV Adolf 1796 blivit myndig var det
slut med de kungliga uppdragen, han
hade, för att citera Areen, »föga an-
vändning för arkitekter, ty under hela
sin regering företog han icke en enda
byggnad».

Mot denna bakgrund är det lätt att
förstå att Sundvall i maj 1792 för-
sökte alla möjligheter att få något
uppdrag för att bevisa sin talang och
därvid erinrade sig general Wrangels
brorson och de ritningar han gjort ne-
re i Rom 1790 till en planerad ny-

byggnad på Araslöv samt att han i
sitt brev till C. A. Wrangel den 22
maj 1792 är så angelägen att få göra
något arbete för denne. Wrangel hör-
de till dem som hade möjlighet att
bygga med sitt innehav av godsens
Araslöv, Ovesholm och Oretorp i
Skåne jämte Sperlingsholm i Halland,
det sistnämnda en gåva från den
barnlöse farbrodern-generalen nere i
Genua, när denne för gott lämnade
Sverige för Italien. C. A. Wrangel var
gift med grevinnan Anna Margareta
Hamilton, dotter till innehavaren av
Barsebäcks fideikommiss. Det var gi-
vetvis familjer som det kunde vara
synnerligen värdefullt för en ung ar-
kitekt att komma i förbindelse med,
i all synnerhet för en som nyss stått
inför en lovande början på en bana
under Gustav III:s beskydd och plöts-
ligt fann sig arbetslös.

Jag har inte i Ovesholmsarkivet
kunnat finna några ytterligare spår av
någon korrespondens mellan Sund-
vall och Carl Adam Wrangel och ej
heller med någon annan arkitekt.
Varken på Ovesholm eller i det i
Uppsala deponerade Ovesholmsarki-
vet har påträffats några räkenskaps-
böcker för den aktuella tiden, som
skulle göra det möjligt att skingra
dunklet kring vem som ritade Oves-
holm, Araslöv i någon version eller
farmerna.

Möjligen har »Conducteuren» A.
Sundström, som enligt von Schwerin
var verksam i Skåne bl. a. i Malmö
och vid Övedskloster, haft något att
göra med Araslöv. I ett brev i Oves-
holmsarkivet i oktober 1810 från
Henning Wrangel⁹ skrivet på Sper-
lingsholm till modern på Hamilton
Hill, den tidigaste av Araslövsfarmer-

na, uppförd 1807¹⁰, säger denne: »Brevbäraren Conducteuren Sundström skall Herrskapet ej släppa förrän indelningen av rummen samt accordet är avgjort med Bergschöld.»¹¹

Att inte C. A. Wrangel använder sig av C. F. Sundvalls ritning till Araslöv sammanhänger måhända med att hur nyklassicistiskt inriktad man än kunde vara ifråga om estetiska synpunkter på en byggnad, så kunde svåriligen den som känt på den skånska vinterns isiga vindar över Araslövssjön vara lockad att låta bygga ett hus med en stor vestibul öppen för alla dessa vindar, vilka även obehindrat skulle blåsa uppför den stora trappan till övervåningen. Sundvall glömde synbarligen våra vintrar inför sina nyklassicistiska ideal, och under studiet av Andrea Palladios verk, när han under varmare latituder gjorde upp ritningen till en ny byggnad på det gamla Araslöv.

I övrigt visar Sundvalls ritning den vid denna tid så moderna »salon à l'italienne» med kupoltak, ett ståtligt rum som i likhet med »antichambre» är två våningar högt. Kabinettet eller förmaket mellan matsalen och salongen har fått beteckningen »pour prendre le Caffé», en motsvarighet till vad som på sina ställen ännu i dag av tradition kallas för kafferummet (t. ex. i Tottieska malmgården på Skansen). Sällskapsrummen har på denna ritning gjorts mycket spatiösa, och arkitekten har bibehållit den tidigare här i landet använda franska planlösningen med en likformig rums-svit för husets herre och fru på ömse sidor om sällskapsrummen. Här omfattar sviten kabinetten eller förmak, sängkammare, boudoir och garderob

samt innanför passagen mellan de båda sistnämnda ett avtråde. Detta är en nästan sensationell nymodighet i Sverige i en tid, då man annars fick nöja sig med en portabel s. k. nattstol, placerad i toaletttrum eller garderob invid sängkammaren och för dagligt bruk hade ett mer eller mindre elegant utformat »hemlighus» i parken. Här var Sundvall betydligt före sin tid, då sådana utrymmen ej ingått i boningshusens planlösningar sedan de vallgravsomgärdade borgarnas tid. Inte förrän på 1800-talets sista decennier, när patenterade torrklosetter kom i bruk, flyttades dessa utrymmen allt mer in i boningshusen både på landet och i städerna.

En annan högst ovanlig sak vid denna tid är att ritningen även upp-tar ett badrum, ett lika stort rum som sängkamrarna men opraktiskt beläget mellan vestibulen och biljardsalen.¹² Av vad man kan se av ritningen har arkitekten inspirerats av de romerska badrum han kunnat studera på platsen.

Enligt de här citerade breven skulle den bevarade ritningen vara Sundvalls första förslag, eftersom han i kommentarerna till det andra säger sig ha ritat sidopartierna med sovrumssviterna endast en våning höga. I förhållande till sällskapsrummens utrymmen skulle det i detta andra förslag bli bra liten plats över till sovrum i huset i övrigt. Kammartjänare respektive kammarjungfru borde enligt tidens bruk haft sin säng i garderoben, men enligt Sundvalls första kommentar hade han tänkt logera dem i entresolvåningen. Enligt hans andra förslag skulle nog tjänstefolket fått sina rum jämte köket i souterrainvåningen.

De två byggnaderna på ritningen vid infarten till gårdsplanen innehåller tvättstuga i den ena och bagarstuga i den andra. Mangården är med ett staket avgränsad från stallgården och gården framför vagnsboden.

Det finns inte några belägg för von Schwerins förmodan att Sundvall skulle ha medverkat vid uppförandet av byggnaderna på farmerna Wrangelsberg och Harastorp. Den muntliga traditionen inom familjen Hamilton berättar, att den tvåvånga huvudbyggnaden på Wrangelsberg skulle ha flyttats från Oretorps säteri i Vinslövs socken, men Wrangelsberg betecknas i en värdering 1820¹³ såsom grundmurat, nybyggt och av tegel. Arkitekten Gustaf af Sillén beskriver dessutom Oretorp i sin dagbok för augusti 1800 sålunda: »Mangården har en åbyggnad av trä, med stolpar och balkverk, huvudbyggningen, som är av ek, endast en våning. Ladugården är av sprängd gråsten.»¹⁴ Sillén besökte Oretorp i sällskap med Henning Wrangel, på väg från Sperlingsholm, där de tillsammans bestämt läget för den nya huvudbyggnad, som började uppföras där 1812 och för vilken Sillén här talar om att han gjort ritningarna.

Henning Wrangel bosatte sig efter sitt giftermål 1810 på Hamilton Hill och befordrade sin mångårige kammartjänare och följeslagare P. Hallström till inspektör här för att, när denne senare gifte sig, upplåta det närbelägna Harastorp åt honom.¹⁵ Henning Wrangel lät här uppföra en manbyggnad, som ser ut som en italiensk villa.

Sundvalls mest kända skapelse är Carolina rediviva i Uppsala, den bygg-

nad som inrymmer universitetsbiblioteket. Uppdraget att bygga en herrgård, som han hoppats att få av C. A. Wrangel på Araslöv, fick han i stället vid sekelskiftet 1800 av den store bruksägaren Olof Burenstam på Stjernsund i Närke, som 1798 lät riva den förfallna huvudbyggnaden där.

Ett annat slottsbygge, som Sundvall utförde, är Skottorp i Halland, byggt och inrett 1816—1828. De rum som bevarats med Sundvalls inredningar orörda hör enligt Gustaf Upmark till »de mest enhetliga prov vi äga inom Sverige på empiretidens rumsinredningskonst i både fast och löst».¹⁶

1 Värdering nr 17195 i Brandförsäkringsverket, daterad den 30 mars 1838: »Stenhus, nytt och i gott stånd... uppfört 1807 samt till större delen ombyggt och upphöjt år 1833 av 2:ne våningar...» Joachim Staël von Holsteins dagböcker. Herrgårdsliv i Skåne för hundra år sedan. 1933, s. 252: 1833 Den 5 sept. »Em. for jag... till Araslöv för att se det stället, som nu genom byggnad är omskat. Det är icke mer än medelmåttan vackert.»

2 G. Ljunggren, Skånska herregårdar. 1852—1863.

3 Uppsala universitetsbibliotek. Okat. Hamilton. Ovesholm. 22.

4 Uppsala universitetsbibliotek. Okat. Hamilton. Ovesholm. 19.

5 E. E. Areen, Gustavianska konstnärsbrev, C. F. Sundvall till A. U. Wertmüller. 1916.

6 E. E. Areen, a.a.

7 Slottsfogden överste Adolf Fredrik Wijnblad (f. 1753 d. 1821), son till den »Conducteur» vid fortifikationen, Carl Wijnblad, som 1755—56 gav ut ritningar i kopparstick på hus i

- sten och trä samt 1766 Nya planer till säterier och gårdar.
- ⁸ E. E. Areen, a.a.
- ⁹ Uppsala universitetsbibliotek. Okat. Hamilton. Ovesholm. 21.
- ¹⁰ Värdering nr 11780 i Brandförsäkringsverket.
- ¹¹ Frälsekamrer vid Ovesholm, där P. Bergschöld själv i mantalslängden uppgivit om sin person, att han brukar två halva mantal i Färlövs socken »under benämning Wrangelsdal»; det är en av Araslövsfarmerna.
- ¹² G. Selling, Svenska herrgårdshem under 1700-talet, 1937, redovisar ett enda badrum: på J. E. Rehns odate-rade ritning till Stora Ek i Västergötland. Detta är placerat i en flygelbyggnad och ser ut att vara tänkt mera som en bastu med två hytter med markerade viloplatser bredvid badrummet. »Badstuga» är också dess beteckning på planritningen. Samma beteckning finns på Ericsbergs magni-

- fika barockbadrum i en beskrivning i Palmskiöldska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek. Svenska slott och herresäten, Uppland. 1908.
- ¹³ Värdering nr 11799 i Brandförsäkringsverket.
- ¹⁴ Gustaf af Silléns dagbok, del 4, Uppsala universitetsbibliotek X 292 h, s. 489. För påpekandet av uppgifter om de Wrangelska gårdarna i denna dagbok tackar jag den nuvarande innehavaren av Araslöv antikvarien Carl Filip Mannerstråle.
- ¹⁵ Enligt Joachim Stael von Holstein a.a. s. 255, tillsammans med friherre Otto von Schwerin på Araslövsfarmen Sofiedal, författare till »Henning Wrangels leverne», varmed torde åsyftas den 1836 anonymt utgivna »Biografiska underrättelser om Överste-Kammarjunkaren och kommandören, Friherre Henning Wrangel.»
- ¹⁶ Svenska slott och herresäten, Halland. 1914, s. 1.

SUMMARY

Carl Fredrik Sundvall's Design for the Main Building of Araslöv Manor in 1790

In the archives at Ovesholm Manor House in Scania an unsigned drawing is preserved showing façades and a plan of a building in Italian style. According to a note on the drawing it is supposed to refer to a project for the main building at Ovesholm designed by C. F. Sundvall in 1792. This statement is erroneous insofar that the drawing does not refer to Ovesholm but to Araslöv and was made in 1790. Both these estates were owned by Baron Carl Adam Wrangel. The architect Sundvall was staying in Rome when he was commissioned to design the main building at Araslöv. Returned home in 1791 he was appointed Surveyor to the Royal Household. The project was never carried out.

Sundvall's design is that of what was considered so modern a feature in those

days, viz. a »salon à l'italienne» with a cupolar roof — a stately room which, like an »antichambre», is two floors high. The drawing-rooms are very spacious, and the architect has retained the French style of planning formerly adopted in Sweden with a suite of rooms of similar design for the master and mistress of the house on either side of the social rooms. The suites of rooms also included a lavatory — an almost sensational innovation in Sweden at a period when one otherwise had to be content with a so-called »night-stool». Another highly unusual item in those days is that the design also includes a bathroom — a room as large as the bedchambers. Evidently the architect has been inspired by the Roman baths which he had had an opportunity of studying on the spot.